

СУЧАСНІ ФОРМИ І МЕТОДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Забруднення навколишнього середовища є одним із найсуттєвіших факторів, що негативно впливає на тривалість життя й здоров'я людей і збільшує небезпеку генетичних порушень. Екологічні умови, що склалися в Україні, не можуть не відобразитися на стані рослинного і тваринного світу. Забруднюються водні джерела, збіднюються степи, у багатьох місцях природне середовище стає непридатним для життя. Значна територія України постраждала від аварії на Чорнобильській АЕС. Ця трагедія призвела до тяжких екологічних наслідків, згубно позначилася на здоров'ї людей. Від'ємний приріст населення, «екологічні» захворювання - найгостріші й найболючіші проблеми для України. Розв'язання їх можливе за умови формування принципово нового мислення - екологічного та виховання екологічної культури особистості.

«Активно впливати на природу, але при цьому залишатися сином її, бути вінцем її творіння і водночас володарем її сил, по-синівському бережливо ставитися до неї – ось яку позицію треба виховувати в учнів у процесі їх взаємодії з природою» - закликав В.Сухомлинський [2, с. 254].

Початкова школа – початкова ланка формування екологічної культури, екологічного мислення, засвоєння екологічних знань. Зрозуміло, що екологічне виховання сьогодні не повинно обмежуватися виключно розширенням поінформованості школярів. Реальним постає той факт, що уроки природознавства повинні будуватися на реалізації психоемоційних властивостей людини, а саме: співпереживання, співчуття, радості, любові, відчутті гармонії. За умови врахування специфіки виховного процесу екологічна освіта буде здійснюватися через екологічне виховання, зорієнтоване на формування екологічної культури учнів. Її ознаками є: усвідомлення функцій природи в житті людини, самоцінності природи; почуття особистої причетності до збереження природних багатств, відповідальності за них; здатність особистості гармонійно співіснувати з природою, поводитися компетентно, екологічно безпечно; критична оцінка споживацько-утилітарного ставлення до природи, яке призводить до порушення природної рівноваги, появи екологічної кризи; вміння протистояти проявам такого ставлення доступними способами; активна участь у практичних природоохоронних заходах; здійснення природоохоронної діяльності з власної ініціативи, посилене екологічне просвітництво.

Як показує практика, традиційні усталені форми і методи екологічного виховання не в змозі вирішити зазначену проблему. На жаль, у початковій школі не до кінця використовується потенціал таких сучасних форм і методів як тренінг, метод проектів, КТС, метод ситуацій, ігрові методики, участь в екологічних акціях, природоохоронній діяльності, гуртковій роботі. Саме тому в ході розробки і проведення формувального етапу дослідження особливу увагу ми приділяли сучасним формам і методам екологічного виховання.

Під час тренінгових вправ школяр ставить себе в позицію іншої людини або уособлює себе з казковим персонажем. Завдяки цьому прийому дитина вчиться «співпереживати», розуміти почуття інших, їхні радості та горе, виховує в собі добрі почуття. Систематичне вправляння учнів сприятиме формуванню волі, встановленню єдності між словом і ділом, моральним намірам і втіленню їх у реальну поведінку. Ми пропонували учням такі вправи:

-Перевтілення (завдання: уявити себе кішкою, горобчиком і поміркувати, що б розповіла кішка, над якою знущається хлопчик; горобчик, якому хуліган підбив крильце).

-Творчо-емпатійні вправи: Поставити себе на місце тварини та передати словами її відчуття:

а) восени у лісі відбулися збори тварин на тему «Хто як до зими готується ...»;

б) зустрілися їжак з білкою і розговорилися.

- Фантазування: Берлога ведмеда зменшилася до розміру рукавички. Як буде жити ведмідь?

Тренінг почуттєвого досвіду (вправи «Обмінюємося враженнями», «Я – об'єкт природи», «Ми – Земляни», «Мої суперечності з природою», «Збережемо довкілля») був спрямований на чуттєве сприйняття природних об'єктів, формування мотивів екологічної діяльності, навичок ділового спілкування, розвиток моральної відповідальності за природне середовище. Вправа «Ми – Земляни» передбачала перевтілення молодших школярів у «людей минулого», «сучасних людей», «людей майбутнього». Представники різних історично-часових вимірів намагалися описати екологічні проблеми, характерні для свого часу, знайти причини їх виникнення та можливі шляхи запобігання цим проблемам. Тренінг давав можливість учням простежити історичні тенденції у розвитку характеру взаємодії людини з природою, сприяв усвідомленню причинно-наслідкових зв'язків у природі, формуванню уявлення про майбутнє, мотивації ціннісного ставлення до природи та усвідомленню своєї єдності зі світом природи.

Тренінгова вправа «Мої протиріччя у ставленні до природи» передбачала виокремлення тих об'єктів природи, без яких життя неможливе, і виявлення протиріч, які заважають ставитися до цих об'єктів бережливо. Фіксація протиріч сприяла глибшому усвідомленню, переосмисленню.

У ході створення проектів ми виходили з того, що метод проектів – одна з педагогічних технологій, яка сприяє реалізації особистісно-орієнтованого підходу в екологічному вихованні дітей. Суть цієї педагогічної технології, на думку С. Сисоєвої, полягає у стимулюванні інтересу учнів до проблеми, оволодінні ними необхідними знаннями і навичками для її вирішення, організації проектної діяльності щодо вирішення проблеми, а на виході – практичне застосування отриманих результатів. Головним є те, що результат можна побачити, осмислити, відчутти, застосувати в реальній практичній діяльності [1, с. 120]. Зокрема, у третьому класі був запропонований проект «Подорожуємо Україною». Мета проекту - збагатити пізнавальний багаж дітей, ознайомитись з рослинним і тваринним світом різних регіонів України, створити умови для спілкування, пошуку додаткової інформації, дозволити учням самовиразитись у різних видах діяльності. Кожна група одержала своє завдання (розвідка в Закарпаття; човном по Дніпру, велосипедами по Київщині і т.д.). З допомогою учителя учні виробили план дій, мету, подорожі, як і де будуть фіксуватися враження і результати пізнання, термін виконання проекту. Важливою умовою була спільна діяльність батьків, дітей, членів їх родини. Результати проведеної роботи представлялися в кінці семестру.

У другому класі учні працювали над створенням «Книги скарг рослин і тварин». Завдання – написати скаргу, від імені природи, природних об'єктів. Робота організувалася в такому порядку. Учителю обирає певні об'єкти досліджень, наприклад: ставок, річка, дорога, лісова галявина, узлісся; проліски, липа, гриби і пропонує учням, кожному окремо чи групі з 3-4 чоловік, дослідити екологічний стан одного з об'єктів і подумати над питаннями: чи є у предмета їх дослідження підстави для скарг? На що може поскаржитись даний об'єкт? Кого він звинувачує у своїх негараздах? Які прохання можуть у нього бути? Коли у вчителя буде вже кілька скарг, він збирає «бюро розслідування». Учні разом з учителем читають скарги і для кожної з них приймають попереднє рішення. Визначають, чим можуть допомогти скаржникам, або приймають рішення про необхідність звернутись до когось за допомогою (до учнів старших класів, батьків, керівників установ, організацій). За матеріалами «Книги скарг рослин і тварин» другокласники виконували творче завдання «Побажання рослин і тварин», колективно склали поради «Будь природі другом».

Значне місце в екологічному вихованні молодших школярів має їх участь у природоохоронній діяльності. Вона дозволяє оволодівати вміннями раціонального використання природних ресурсів. Догляд за шкільними квітниками і кімнатними рослинами у зеленому куточку класу, вирощування розсади овочевих культур чи квітів в умовах класного приміщення, робота на навчально-дослідній ділянці, озеленення школи, дитячого садка, збирання насіння та плодів для пернатих, висаджування дерев і кущів на шкільному подвір'ї, за межами школи; прокладання екологічної стежини, регулярна підгодівля птахів узимку, розвішування шпаківень, дуплянок; допомога дорослим у підгодівлі лісових звірів – все це утверджує у молодших школярів ціннісне ставлення до природи, почуття відповідальності за її збереження. Доступні для молодшого школяра й інші види природничих завдань: виготовлення гербаріїв дикорослих рослин, альбомів, книжок-розкладок про рослини і тварини, створення місцевої Червоної книги – книги тривоги, виготовлення іграшок та аплікацій з природного матеріалу, фільмів про природу для іграшкового телевізора. Зарекомендували себе й тематичні бесіди, традиційні ранки, свята («Природа - наш дім», «Любимо тебе, Природо!»), виставки («Дбайливі руки – щедра природа», «Ми і природа»), спеціально організовані природоохоронні акції («Дереvence», «Квіти мого краю», «Допоможемо природі»), гурток «Школа природолюбів».

Як переконливо засвідчує проведене експериментальне дослідження, екологічне виховання сьогодні буде успішно здійснюватися при застосуванні педагогами поєднання традиційних і сучасних форм і методів.

Література:

1. Сисоєва С.О. Особистісно зорієнтовані педагогічні технології: метод проектів // Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: практико зорієнтований збірник / за ред. І.Г. Єрмакова. – К.: Вид-во «Департамент», 2003. – С. 119-124.
2. Сухомлинський В. Сердце отдаю детям. – Кишинев, 1979. – 640 с.

